

ASSAIG DE PRÒLEG EN DOS TEMPS
Isidor Cònsul

-I-
CAP A UN NOU TOMBANT DE "LES TALÚRIES"

Em demanen un pòrtic de presentació per al recull poètic de Josep Gomà que, fa un grapat de mesos, la seva vídua presentà al concurs literari "Les Talúries" de la Diputació de Lleida. Llavors, el premi, o certamen, o com vulgueu anomenar-lo, era vinculat a l'àrea de cultura de la Diputació i, des dels inicis, hi havia un acord amb l'Editorial 3i4 de València que permetia de publicar els textos que s'hi seleccionaven. Amb la vaga il·lusionada d'enfortir una imaginària coordinada de relacions, l'eix Lleida-València, molt més voluntariosa que no pas real. Darrere de l'engranatge oficial i burocràtic, un parell de follets de muntanya, cunyats i carregats de paciència -Pep Coll i Xavier Macià- vetllaven un procés que ells mateixos havien endegat i restaven a l'aguait per amorosir els petits o grans problemes que es poguessin presentar.

Un d'aquests problemes es disfressà de crisi en trencar-se la politja que feia arribar els textos lleidatans fins a l'editorial valenciana i "Les Talúries", de cop sobte, es quedaren sense editor. Si fa no fa, la cosa coincidí amb unes ganes de fer dissabte per part de la Diputació de Lleida que li havia de servir per treure's de sobre algunes músiques culturals que suposava que no li lluïen gaire. Es féu la bugada corresponent, segurament s'hi va perdre més d'un llençol, i s'acordà de passar alguns patracols de la cultureta literària, entre els quals "Les Talúries", a l'Institut d'Estudis Ilerdencs. La jugada era lícita, no cal pas dubtar-ho, i no hi hauria gran cosa a dir, si no fos que als afers de l'administració, que roden sempre amb calmosa lentitud, no se'ls hagués aplicat en aquesta ocasió la marxa curta d'una reductora que n'alentí encara més el procés.

Sortosament, però, tot té el seu final -"o tempora, o mores!"- i la llarga hivernació de "Les Talúries" també havia d'acabar una primavera o altra. El

parèntesi ha estat d'un parell d'anys però, feliçment, se n'ha sortit amb una nova editorial, dues obres d'estricta qualitat, un cert desgavell organitzatiu i la torna d'una campanya de premsa a la contra i més aviat matussera. I just sobre aquest punt demano permís per a una reflexió que miraré que sigui curta.

El jurat que enguany s'encarregà d'emetre un judici sobre els textos presentats a "Les Talúries" no ho va tenir pas gens fàcil. I si faig cas als dictats del record, diria que ha estat una de les convocatòries més grasses pel que fa la qualitat literària. De manera raonada i per consens ens vàrem decidir per l'aposta de dues veus noves en el panorama literari català: una obra de narrativa i una altra de poesia que, ultra els valors literaris que les defensen amb escreix, tenien l'avantatge de posar en circulació dos noms inèdits, dues veus potents, cadascuna a la seva manera, que no havien publicat encara cap obra de creació. Suposàvem que el poeta havia de ser per força una persona gran (hi ha poemes que són records de la guerra civil espanyola), però no sabíem pas que era mort i, lògicament, desconeixíem que havia estat la seva vídua qui havia presentat el poemari a "Les Talúries". De tota manera, tinc el convenciment que, d'haver-ne conegut la circumstància biogràfica, hauríem actuat amb la mateixa i estricta coherència. Les bases no en diuen res i només demanen que la literatura seleccionada tingui la sang o la pell ponentina. Aquesta vegada, a més, les aigües d'estirp lleidatana conflüen amb una poesia de molts quirats, rica, intensa i de qualitat.

Tot i això, algunes gracietaes de la premsa local es dedicaren a embolicar la troca i a confondre continent i contingut. Així, sota d'un titular que emfasitzava, amb to de mitja cerilla, que una de les noves veus de "Les Talúries" era d'un poeta mort, el periodista que elaborava la notícia parlava de l'amistat de Josep Gomà amb Salvador Espriu i amb Joan Perucho, del bon concepte que ambdós tenien de la seva obra i de les presions que, anys enrera, volien convencer-lo a publicar-la. L'acudit del titular assajava una sàtira del guardó mentre el

redactat de fons, paradoxalment, remarcava la singularitat del guardonat. Si Josep Gomà no publicà aquests poemes en vida fou perquè no s'ho devia proposar o perquè no va voler fer-ho. En uns anys que han estat més aviat fàcils per a l'edició, una poesia de qualitat com la seva no havia de tenir problemes per trobar lloc a les col·leccions emblemàtiques de la nostra literatura.

Continuo pensant que l'entornament periodístic fou desafortunat, més aviat tristot i amb tuf de personalismes. Com si hi hagués un rerafons anterior, de deutes i batusses pendents que tenien alguna cosa a veure amb l'Institut d'Estudis Ilerdencs. L'estratègia seguida -ho podeu comprovar a qualsevol hemeroteca- anà més a furgar les nafres del desordre en els errors d'organització del premi que no pas a remarcar la importància de la represa. No hi he sabut trobar cap espai informatiu ni de reflexió per accentuar aspectes que em semblen cabdals: la continuïtat de "Les Talúries", la garantia de la publicació i, sobretot, l'oportunitat de mantenir una plataforma al servei dels escriptors lleidatans. Trobo que tot plegat són ganes de contribuir al desconcert i d'avantposar picabaralles personals a la realitat d'un projecte que demana millores, és cert, però, per damunt de tot, cal mantenir i esperonar.

-II-

JOSEP GOMÀ, L'OBSCUR FORASTER

Els poemes que donen forma al llibre de Josep Gomà, tot i l'evidència que es tracta d'un recull irregular i de fusió d'estils i d'èpoques, manifesten la tensió d'una obra de maduresa. Una veu que no dubta i que, des d'una talaia avançada de la vida, contrapunta els records nostàlgics del passat i la fragil realitat del present. I ho fa, de manera general, en els cànons d'una estètica de paràmetres simbolistes.

El volum s'obre amb l'afirmació d'una poètica polisèmica i d'aparent formulació religiosa, Pregària a les oliveres. El "Tu" de la divinitat i la

frase evangèlica que segueix es vinculen sota el pes d'una dualitat suggerent que projecta damunt de l'autor el desdoblament espiritual de l'Hort de Getsemaní: "Jesús home / Déu Pare". Són dues realitats contrapuntades, una d'enlairada i una altra de més prosaica que reflecteixen, en paral·lel, la doble dimensió de l'autor, una fragmentació compartida entre la realitat i el somni: la quotidianitat agònica de la vida real (l'home) i el vol de la lírica (Déu). La poesia dóna forma a l'altre que l'habita, divinitza l'home quotidià i motllura els espais més pregons i superiors d'ell mateix. Puntejant altres composicions del volum, una dualitat similar es manifesta en poemes com Obscur foraster: la veu del poeta s'hi transvesteix ara amb fantasies reials i afirma que viu a cavall de dos mons: un que dorm somnis foscos d'armaris i violins de vals, i un altre que transita la grisor del present:

(....) jo camino el diumenge
carrers enllà home gris perdut entre homes grisos

aprenent d'un ofici tan difícil com tendre
escric notes xifrades en agendes secretes
i visc foraster obscur a cavall de dos mons

tot m'és un dolç misteri i és per això que dic
greument "adéu senyor" al vellet que ven xufles
perquè tal volta sigui duc d'una terra estranya
com jo príncep d'un regne que no es troba en els mapes.

* * * *

Un dels pols de tensió d'aquesta poètica de dualitats s'estableix en els mecanismes del fil de la memòria. L'àmbit del record, que a voltes és exultant i unes altres elegíac, contrabalança la fragilitat trencadissa del present, un ara mateix precari que s'expressa nítid en aquesta tanka:

Toquen migdia.
El matí fou molt tendre.
Prego una tarda
amb molts ocells que us volin
baixos arran de cor.

Ocells, com els que surten al poema Ocells de Braque i que volen cap a un exercici memorialístic joiós i angoixat alhora. Ocells baixos i arran de cor que, en tardes perdudes de melangia, s'enfilen enllà del temps fins a retrobar, potser, la llum clara de la joventut (el meu cor jove -capital París) quan la vida esclatava en una traca de colors i de cançons (Gauguin, Max Jacob...). Altres vegades, però, els records van de dret pel camí de l'elegia i furguen la memòria de vells i estimats fantasmes familiars: aquelles "dames du temps jadis", per exemple, que de nen l'aconduïren i l'ajeien a la falda. Ara són recuperades amb melangia i punxades de dolor (Jugo amb un dolor tot blau / -cabell gris- a la placeta), mentre s'imposa la realitat que ja no queda una sola dona on ajocar la son.

El rebost de la memòria és ample i els records, ni que sigui de palpentes, també s'afonen al vell pou de l'odi per resseguir els topants d'una guerra que fou cruel i incivil. Apunta que Tot Lleida, en el capvespre, és el meu cementiri, i en el poema Tanta vessada sang, vora el Segre, es recorden unes jornades perdudes en el dramàtic calendari de 1938. I l'autor lamenta la inconsistència humana i la poca solidesa de la memòria. La sang vessada era tanta, li dicta el record, que a dies confonia l'aigua del riu. Ara, en canvi, ningú no en fa recordança fora de les mares trencades/ que mai no seran àvies.

I en oposició al to elegíac d'un grapat dels records, el volum de Josep Gomà afirma la necessitat d'una filantropia vitalista i essencial que s'esplaia torrencial i poc continguda en poemes com Cançò del viure i Els germans. Composicions, però, que són massa evidents i elementals, de molts anys enrere, diria, deutores d'algun giravolt del realisme històric i d'escassa tensió poètica. Com una variant del mateix registre i en clau d'ironia, el poeta refà el conte del flautista de Hammelin i entona la lloança de la follia en uns versos joganers que semblen un homenatge a mestre Foix:

Quan sóc foll és quan tinc seny
i no fer res em fatiga.
Sols la sorra d'un areny
sadolla ma set antiga.

* * * *

Un volum, doncs, que troba les millors cordes del repertori quan el poeta gira l'esguard fins als replecs més íntims d'ell mateix. I, per contra, perd intensitat en versos vells que prediquen, altaveus enfora, les virtuts d'un vitalisme desbocat i les lloances elementals de la fraternitat universal. Un poeta -també- culte, llegit i sensible que entaula converses de delicada fluïdesa amb l'obra de Braque, Max Jacob i Ungaretti, entre altres. I un poeta, d'altra banda, hàbil amb els recursos i ressorts de la llengua, que sorprèn el lector amb cops d'efecte retòrics que són, a parer meu, autèntiques gemmes. Un exemple: l'entrada al poema elegíac Tanta vessada sang té aires joganers resolts en una dansa de colors (Cel i arbredes es juguen / a blaus i verds el riu / i el campanar s'ho mira.), que contrasten amb la colpidora duresa del mateix poema. Un altre exemple: els versos finals de Boira construeixen una imatge poètica d'impacte aclaparador i tel·lúric:

Es necessari tenir la fe d'Abraham, esperant contra
[tota esperança,
per creure que el sol existeix en un lloc o altre:
bé el Sol Rei dels fruiters, bé el sol solet de març.
I que, als camps de l'horta, les llavors i les sables
[s'organitzen i agrupen
per a l'ofensiva de primavera.

I, sobretot, una poesia que llueix quan les coordenades s'aturen en un present que es desdibuixa fràgil i trencadís: un present de boires i de grisor, de pluja trista i de suau desconcert, de vellesa i d'amics morts. El present d'un món que continua rodant, però del qual ja som forasters. Com en el poema Nit per a llops:

Plou trist i suau.
Com sóc foraster
he perdut la casa
de la meva clau.
Ara, on aniré?

Isidor Cònsul
Cervera. Setmana Santa de 1994